

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

**Робоча програма
навчальної дисципліни
"РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ
ТА СТРАХУВАННЯ БІЗНЕСУ"
для студентів спеціальності
8.18010014 "Управління
фінансово-економічною безпекою"
усіх форм навчання**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2016**

УДК 005.334(07.034)

P58

Укладач О. В. Перепелюкова

Затверджено на засіданні кафедри економічного аналізу.

Протокол № 2 від 09.09.2015 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Робоча програма навчальної дисципліни "Ризик-менеджмент P58 та страхування бізнесу" для студентів спеціальності 8.18010014 "Управління фінансово-економічною безпекою" усіх форм навчання [Електронний ресурс] / уклад. О. В. Перепелюкова. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. – 42 с.

Подано тематичний план навчальної дисципліни та її зміст за модулями й темами. Вміщено плани лекцій, практичних, семінарських занять, матеріали для закріплення знань (завдання для самостійної роботи, контрольні запитання), критерії оцінювання знань студентів, професійні компетентності, якими повинен володіти студент після вивчення дисципліни.

Рекомендовано для студентів спеціальності 8.18010014 "Управління фінансово-економічною безпекою" усіх форм навчання.

УДК 005.334(07.034)

© Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця, 2016

Вступ

Сучасний розвиток економіки потребує нових підходів у координації діяльності підприємств. Умови господарювання сприяють розвитку нових підходів, методів та інструментів у ризик-менеджменті.

Навчальна дисципліна "Ризик-менеджмент та страхування бізнесу" спрямована надати студентам спеціальності "Управління фінансово-економічною безпекою" повне уявлення про сутність ризику, основні методи аналізу ризику, що надасть змогу ефективно застосовувати набуті знання та навички в практичній діяльності в процесі управління підприємством у різних службах та відділах.

Програма навчальної дисципліни "Ризик-менеджмент та страхування бізнесу" містить два змістові модулі та 10 тем, які охоплюють теоретичні питання, практичні ситуації та задачі з кількісного та якісного аналізу ризику, вивчення основних методів виявлення ризику, аналізу причин виникнення та зменшення ризиків, основи страхування бізнесу, як елемента системи фінансово-економічної безпеки підприємства.

Об'єктом навчальної дисципліни є процес ризик-менеджменту та страхування бізнесу.

Предметом навчальної дисципліни є теоретичні та прикладні аспекти визначення кількісних та якісних показників ризику як орієнтирів ризик-менеджменту та страхування бізнесу.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Галузь знань 0305 "Економіка та підприємництво"	Базова	
Змістових модулів – 2	Спеціальності 8.18010014 "Управління фінансово-економічною безпекою"	Рік підготовки	
		1-М	1-М
Загальна кількість годин – 150		Семестр	
		1-й	2-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 1,9; самостійної роботи студента – 4,5	Освітній ступінь: магістр	Лекції	
		20 год	20 год
		Практичні, семінарські	
		20 год	20 год
		Самостійна робота	
		110 год	110 год
		Вид контролю	
		Іспит	
		4 год	8 год

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної й індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 36 %;

для заочної форми навчання – 36 %.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни є формування у студентів знань щодо теоретичних аспектів та здобуття практичних навичок щодо організаційного забезпечення управління системою ризик-менеджменту та страхування бізнесу як складової системи фінансово-економічної безпеки організацій, підприємств та установ.

Завдання навчальної дисципліни – навчитися розробляти організаційно-методичне забезпечення, що регламентує діяльність системи ризик-менеджменту, та заходи щодо оперативного реагування на загрози, ризику, небезпеки в діяльності підприємств, установ, організацій.

Предметом навчальної дисципліни є теоретичні та прикладні аспекти визначення кількісних та якісних показників ризику, які дозволяють виявити ступінь ризику.

Необхідною навчальною базою дисципліни є засвоєння знань з попередніх навчальних дисциплін, таких, як "Менеджмент організації", "Економіка підприємства", "Статистика", "Економічний аналіз", "Маркетинг", "Стратегічний аналіз", "Фінанси підприємств", "Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки" тощо. Знання цих дисциплін та сформовані навички під час їх вивчення дають студентам можливість оволодіти знаннями теоретичних положень ризик-менеджменту, сформувати вміння і навички практичної діяльності, що націлені на впровадження заходів ризик-менеджменту в систему фінансово-економічної безпеки підприємств, установ, організацій.

У процесі навчання студенти отримують необхідні знання під час лекційних занять та виконання практичних завдань. Найбільш складні питання винесено на розгляд і обговорення під час семінарських занять. Також велике значення в процесі вивчення та закріплення знань має самостійна робота студентів. Усі види занять розроблені відповідно до кредитно-трансферної організації навчального процесу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

основні поняття ризик-менеджменту та страхування бізнесу в системі фінансово-економічної безпеки підприємства, функції, сутність та завдання ризик-менеджменту; класифікацію та види ризиків;

методи прийняття рішень в умовах невизначеності;

основні показники фінансової стійкості підприємства, ліквідності, платоспроможності, ділової та ринкової активності; ефективності та рентабельності діяльності;

корпоративні нормативні акти, які визначають загальну стратегію розвитку організації;

основні теорії управління людськими ресурсами;

корпоративні нормативні акти, які регулюють інформаційну політику організації; вимоги до комерційної таємниці; норми професійної етики; норми корпоративної культури;

основи стратегічного менеджменту та маркетингу;

основи бізнес-планування та прогнозування;

розподіл ролей та відповідальності у системі управління ризиками;

основи страхової справи;

ВМІТИ:

збирати та обробляти інформацію з різних відділів на підприємстві;
розраховувати та аналізувати показники фінансової стійкості підприємства;

зіставляти загрози, можливості та ефект, які невизначеність надає організації;

аналізувати та затверджувати ліміти та інші рішення з прийняття рівня ризику в організації (за проектами, контрагентами, бізнес-процесами);

визначати пріоритети та поточні цілі ризик-менеджменту для всіх підрозділів компанії на основі бізнес-стратегії та стратегії управління ризиками;

визначати систему внутрішньої та зовнішньої комунікації та звітності в організації в процесі управління ризиком;

визначати перелік заходів, необхідних для покриття ризику;

аналізувати відповідність завдань підрозділу з управління ризиками бізнес-цілям та завданням організації.

У процесі викладання навчальної дисципліни основна увага приділяється оволодінню студентами професійними компетентностями, що наведені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**Професійні компетентності, яких набувають студенти
у результаті вивчення навчальної дисципліни**

Код компетентності	Назва компетентності	Складові компетентності
1	2	3
PMCB* 1	Знання, уміння та навички щодо визначення стратегії організації в частині управління ризиками	Аналізувати загальну стратегію організації, стратегії за окремими видами бізнесу, проектам, визначати пріоритетні напрями, які найбільш схильні до ризиків
		Систематизувати та узагальнювати масиви даних; поєднувати кількісні та якісні методи аналізу фінансово-економічних процесів діяльності підприємств
		Визначати стратегічні цілі організації з урахуванням ризиків
		Визначати найбільш перспективні для організації напрями та бізнес-процеси

1	2	3
РМСБ 2	Здатність контролю процесів управління у несприятливих умовах, антикризового управління та управління непереривністю бізнесу з урахуванням ризиків	Формувати прогноз розвитку фінансово-економічної діяльності суб'єктів та пов'язаних із ним ризиків
		Зіставлення загроз, можливостей та ефекту, які невизначеність надає цілям організації
		Самостійно приймати та обґрунтовувати управлінські рішення щодо підвищення ефективності діяльності підприємства та мінімізації ризиків
РМСБ 3	Здатність оцінювання адекватності впливу на ризик (страховий захист, хеджування, гарантії та інше)	Вміти визначати перелік заходів, необхідних для покриття ризику
		Аналізувати розміри та причини збитків від страхових випадків

* РМСБ – Ризик-менеджмент та страхування бізнесу.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

Ризик у системі фінансово-економічної безпеки: класифікації видів ризику, аналіз причин виникнення ризику

Тема 1. Ризик у системі фінансово-економічної безпеки підприємства

1.1. Роль ризик-менеджменту в системі економічної безпеки.

Економічна категорія ризик менеджменту, загальна характеристика дисципліни.

1.2. Поняття та види ризику.

Визначення сутності категорії ризик, основні види ризиків, які загрожують ефективній діяльності підприємства.

1.3. Класифікація ризику.

Узагальнена класифікація економічних ризиків, різновиди ризиків, методи управління процентним ризиком.

1.4. Види ризику.

Основні види ризику, комплаєнс-ризика та їх особливість. Функції комплаєнс-контролю.

1.5. Економічний ризик у виробленні стратегії і тактики підприємств.

Основні поняття та принципи у виробленні стратегії та тактики діяльності підприємства. Чинники, що визначають стратегічний вибір.

Тема 2. Організація управління ризик-менеджментом у системі фінансово-економічною безпеки підприємства

2.1. Організаційна структура управління ризик-менеджментом установи, організації, підприємства: роль і відповідальність відділів.

Побудова структури служби ризик-менеджменту установи, організації, підприємства. Робочі та дорадчі органи з питань забезпечення ризик-менеджменту установи, організації, підприємства.

2.2. Повноваження структурних підрозділів підприємства з ризик-менеджменту, види та напрями їх діяльності щодо запобігання загрозам та ризикам.

Принципи, форми та методи діяльності служби ризик-менеджменту установи, організації. Механізми введення в дію рішень керівництва установи, організації, підприємства щодо протидії загрозам та ризикам.

Тема 3. Організація інформаційно-аналітичної роботи служби ризик-менеджменту як складової системи фінансово-економічної безпеки підприємства

3.1. Методи оцінювання ймовірності настання несприятливих дій.

Основні характеристики методу побудови дерев подій; методу "Події – наслідки"; методу дерева відмов; методу індексів небезпек.

3.2. Методи кількісного оцінювання ступеня ризику.

Основні характеристики статистичного методу оцінювання ризиків; методу аналізу доцільності витрат; методу експертних оцінок; аналітичного методу; методу використання аналогів.

3.3. Комплексне оцінювання економічних ризиків.

Тема 4. Організація системи ризик-менеджменту (за видами економічної діяльності)

4.1. Причини ризику у виробничому підприємстві.

Аналіз факторів, які зумовлюють появу підприємницького ризику.

Аналіз внутрішній та зовнішніх змін, які відображаються на діяльності підприємства. Аналіз можливих загроз для діяльності фірми з боку відділів та структурних підрозділів підприємства.

4.2. Усунення ризику у виробничому підприємстві.

Основні заходи, які повинні сприяти усуненню або мінімізації негативного впливу ризиків на діяльність підприємства.

4.3. Причини ризику в комерційному підприємстві.

Використання матричного підходу до аналізу різних параметрів діяльності підприємства, оцінювання економічного ризику під час формування стратегії підприємства.

4.4. Сутність і класифікація банківських ризиків.

Особливості банківської діяльності та вплив ризиків на неї. Чинники, які впливають на збільшення рівня ризику у банківській діяльності. Види банківських ризиків залежно від сфер виникнення та можливостей управління.

4.5. Основні методи оцінювання банківських ризиків.

Кількісне оцінювання рівня ризику та встановлення припустимих меж ризику для окремих банківських операцій, організаційних підрозділів і банку в цілому. Визначення рівня ризику. Кількісне та якісне оцінювання банківських ризиків.

4.6. Організація ризик-менеджменту в банку.

Аналіз методичного забезпечення щодо організації і функціонування систем ризик-менеджменту з метою забезпечення комплексності та надійності системи управління різними видами банківських ризиків. Визначення комплексу дій із ризик-менеджменту для досягнення мінімізації ризиків.

Тема 5. Управління ризиком як системи фінансово-економічної безпеки підприємства

5.1. Процес управління ризиком.

Поняття процесу управління ризиком. Визначення особливостей процесу управління ризиком спрямованим на економічний захист від небажаних свідомих або випадкових обставин, що наносять шкоди діяльності підприємству чи організації.

5.2. Основні заходи зниження ризику.

Аналіз заходів визначення ризику. Обґрунтування прийняття рішень з управління діяльністю підприємств та організацій для мінімізації ризику.

5.3. Стадії процесу розроблення та реалізації ризикових рішень.

Визначення основних стадій процесу розроблення та реалізації проти ризикових заходів. Розроблення шляхів і засобів мінімізації втрат, нейтралізації і компенсації негативних наслідків ризик-рішень, страхування й інші можливості захисту від ризику. Застосування системи управління ризиками для мінімізації впливу негативних тенденцій. Виокремлення етапів управління ризиком.

5.4. Стратегії управління ризиком.

Аналіз вибору стратегії управління ризиком. Визначення основних принципів оптимального вибору стратегії. Визначення основних стратегічних напрямки оптимізації ризиків. Аналіз використання стратегій вибору альтернатив: *maxmax*, *maxmin*, Лапласа, песимізму-оптимізму (Гурвіца) і мінімаксу.

Змістовий модуль 2

Організація управління ризиками

Тема 6. Загрози фінансово-економічної безпеки підприємств

6.1. Чинники забезпечення фінансової стійкості підприємства.

Визначення основних чинників, які характеризують фінансову стійкість підприємства. Аналіз критеріїв оптимального фінансового стану підприємства. Зовнішні та внутрішні чинники впливу на фінансову стійкість підприємства.

6.2. Аналіз фінансової стійкості підприємства та їх оцінювання.

Оцінювання фінансового стану підприємства на підставі використання певного комплексу показників з урахуванням впливу різних чинників на відповідні показники. Розрахунок коефіцієнтів, які можна використовувати для аналізу довгострокової платоспроможності підприємства.

Тема 7. Страхування бізнесу як напрям зменшення ризику діяльності підприємства

7.1. Класифікація ризиків у страхуванні.

Класифікація ризиків, основні види підприємницьких ризиків. Відмінності класифікації ризиків у страховій діяльності від інших видів ризику.

7.2. Види страхування.

Основні поняття у страхуванні. Види страхування, особливості страхування фінансових ризиків. Збитки страхувальника у зв'язку зі страховим випадком. Поняття ключової фігури бізнесу в страхуванні.

7.3. Договір і принципи страхування.

Основні принципи договору страхування. Права та обов'язки сторін за договором страхування. Особливості франчайзингу, сутність франшизи, страховий поліс. Особливості складання договору страхування.

7.4. Методи та принципи розрахунку страхових премій.

Визначення відмінностей майнового страхування. Перестраховування та його види. Розрахунок НЕТТО та БРУТТО ставки. Деякі аспекти морського страхування (страхування вантажу – КАРГА; страхування судна – КАСКО; страхування відповідальності судновласника).

Тема 8. Управління ризиками у страхуванні

8.1. Інструменти управління.

Порядок управління ризиками, що приймаються на страхування. Основні блоки управлінських заходів стосовно впливу на страхові ризики.

8.2. Заходи з управління ризиками у страхуванні.

Установлення обґрунтованих розмірів страхових тарифів, на основі методу актуарних розрахунків. Вибір та реалізації методів впливу на ризики, прийнятих страховиком за договорами страхування. Вибір найкращого методу зниження ризиків використовується на основі оцінювання ймовірності появи ризикової події для вибору найкращого методу.

8.3. Методи оцінювання ризику.

Оцінювання ризику за конкретним об'єктом страхування на основі таких методів: статистичний метод; аналіз доцільності витрат; метод експертних оцінок; метод використання аналогій; аналітичний метод; бальний метод; нормативний метод. Аналіз принципів, які дозволяють ефективно функціонувати системі управління фінансовими ризиками.

Тема 9. Управління персоналом у системі ризик-менеджменту підприємства

9.1. Процедура підбору персоналу в службу ризик-менеджменту.

Техніки співбесіди під час прийому на роботу, оцінювання, просування та стимулювання персоналу. Вимоги щодо кваліфікаційного рівня персоналу служби ризик-менеджменту.

Визначення основних функцій ризик-менеджменту. Функції об'єкта управління у ризик-менеджменті відносно організації. Функції суб'єкта управління в ризик-менеджменті.

9.2. Підготовка керівного складу підприємства щодо проведення ефективних заходів із зниження рівня небезпек, загроз та ризиків.

Розподіл та закріплення повноважень й відповідальності персоналу. Опис посадових обов'язків та кваліфікаційних вимог до персоналу підрозділів ризик-менеджменту (інструкції працівників підрозділу підприємства, установи, організації).

9.3. Забезпечення ефективного використання кадрового потенціалу підприємства.

Підвищення кваліфікації працівників підпорядкованого структурного підрозділу в галузі ризик-менеджменту. Розрахунок витрат на персонал служби ризик-менеджменту підприємства. Порядок встановлення надбавок, доплат, премій працівникам установи, організації, підприємства за діяльність щодо забезпечення економічної безпеки.

Тема 10. Організація комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємства

10.1. Поняття та оцінювання економічної безпеки на підприємстві.

Основні підходи до визначення поняття "економічна безпека підприємства". Еволюція поняття "економічна безпека підприємства".

Розгляд основних підходів до оцінювання економічної безпеки підприємства.

10.2. Ефективність заходів з антикризового управління на підприємстві.

Аналіз антикризового управління для забезпечення стійкого розвитку підприємства у ресурсному, організаційному та економічному аспектах. Визначення основних чинників, які впливають на економічний ризик. Поняття санації підприємства та її значення.

10.3. Основні завдання та принципи впровадження системи забезпечення економічної безпеки на підприємстві.

Визначення основних завдань для забезпечення економічної безпеки підприємства. Основне значення системи економічної безпеки підприємства.

4. Структура навчальної дисципліни

Із самого початку вивчення навчальної дисципліни кожен студент має бути ознайомитись як з робочою програмою навчальної дисципліни і формами організації навчання, так і зі структурою, змістом та обсягом кожного з її навчальних модулів, а також з усіма видами контролю та методикою оцінювання сформованих професійних компетентностей.

Вивчення студентом навчальної дисципліни відбувається шляхом послідовного і ґрунтовного опрацювання навчальних модулів. Навчальний модуль – це окремий, відносно самостійний блок дисципліни, який логічно об'єднує кілька навчальних елементів дисципліни за змістом та взаємозв'язками. Тематичний план дисципліни складається з двох змістових модулів (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Структура залікового кредиту навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		лекційні	практичні	само- стійна робота			лекційні	практичні	само- стійна робота	
			виконання ІНДЗ	підготовка до занять				виконання ІНДЗ	підготовка до занять	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль 1. Ризик у системі фінансово-економічної безпеки										
<i>Тема 1. Ризик системі фінансово-економічної безпеки підприємства</i>	15	2	2	5	6	15	2	2	5	6
<i>Тема 2. Організація управління ризик-менеджментом в системі фінансово-економічної безпеки підприємства</i>	17	2	2	5	8	17	2	2	5	8
<i>Тема 3. Організація інформаційно-аналітичної роботи служби ризик-менеджменту як складової системи фінансово-економічної безпеки підприємства</i>	14	2	2	4	6	14	2	2	4	6
<i>Тема 4. Організація системи ризик-менеджменту (за видами економічної діяльності)</i>	18	2	2	5	9	18	2	2	5	9
<i>Тема 5. Управління ризиком як системи фінансово-економічної безпеки підприємства</i>	16	2	2	5	7	16	2	2	5	7
Разом за змістовим модулем 1	80	10	10	24	36	80	10	10	24	36

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль 2. Організація управління ризиками										
<i>Тема 6.</i> Загрози фінансово-економічної безпеки підприємств	16	2	2	5	7	16	2	2	5	7
<i>Тема 7.</i> Страхування бізнесу як напрям зменшення ризику діяльності підприємства	15	2	2	4	7	15	2	2	4	7
<i>Тема 8.</i> Управління ризиками у страхуванні	11	2	2	2	5	11	2	2	2	5
<i>Тема 9.</i> Управління персоналом у системі ризик-менеджменту підприємства	9	22	2	2	3	9	22	2	2	3
<i>Тема 10.</i> Організація комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємства	9	2	2	2	3	9	2	2	2	3
Разом за змістовим модулем 2	60	10	10	15	25	60	10	10	15	25
<i>Підготовка до екзамену</i>	6	–	–	–	–	6	–	–	–	–
<i>Екзамен</i>	4	–	–	–	–	4	–	–	–	–
Усього годин	150	20	20	39	61	150	20	20	39	61

5. Теми практичних занять

Практичне заняття – це форма навчального заняття, за якої викладач організовує детальний розгляд окремих теоретичних положень навчальної дисципліни і формує вміння та навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом сформульованих завдань. Проведення таких занять ґрунтується на попередньо підготовленому методичному матеріалі – тестах для виявлення ступеня оволодіння необхідними теоретичними положеннями, наборі завдань різного рівня складності для розв'язування їх на занятті. Воно включає проведення попереднього контролю знань, вмінь і навичок студентів, постановку загальної проблеми викладачем та її обговорення за участю студентів, розв'язування завдань із їх обговоренням, вирішення контрольних завдань, їх перевірку, оцінювання (табл. 5.1).

Перелік тем практичних занять

Назва змістового модуля	Теми практичних занять (за модулями)	Кількість годин	Література
1	2	3	4
Змістовий модуль 1. Ризик у системі фінансово-економічної безпеки підприємств	<i>Завдання 1.</i> Класифікація та види ризику у формі презентації	2	Основна: [1 – 3]. Додаткова: [4 – 9; 13; 14]
	<i>Завдання 2.</i> Побудова структури служби ризик-менеджменту установи, організації	2	Основна: [1 – 3]. Додаткова: [4 – 9; 13; 14]
	<i>Завдання 3.</i> Аналіз можливих збитків на прикладі розв'язання задачі по підприємству	2	Основна: [1 – 3]. Додаткова: [4 – 9; 13; 14]
	<i>Завдання 4.</i> Аналіз причин виникнення ризику у виробничому та комерційному підприємстві на основі аналізу діяльності структурних підрозділів великих підприємств різних галузей. У вигляді презентації	2	Основна: [1 – 3]. Додаткова: [4 – 10; 13; 14]
	<i>Завдання 5.</i> Вибір оптимальних рішень щодо мінімізації ризиків на прикладі підприємств. <i>Контрольна робота</i> за змістовим модулем 1 "Ризик у системі фінансово-економічної безпеки підприємства"	2	Основна: [1 – 3]. Додаткова: [4 – 10; 13; 14]
Змістовий модуль 2. Організація управління ризиками	<i>Завдання 6.</i> Аналіз показників фінансової стійкості підприємства	2	Основна: [1 – 3]. Додаткова: [4 – 10; 12; 13]
	<i>Завдання 7.</i> Вирішення ситуаційних задач на прикладі страхового випадку	2	Основна: [1 – 3]. Додаткова: [4 – 10; 12; 13]
	<i>Завдання 8.</i> Вирішення завдань з організації менеджменту ризиків. Захист презентації	2	Основна: [1 – 3]. Додаткова: [4 – 10; 12; 13]

1	2	3	4
	<i>Завдання 9.</i> Основи організації діяльності та управління спеціальним структурним підрозділом підприємств із забезпечення економічної безпеки. Захист та обговорення есе	2	Основна: [1 – 3]. Додаткова: [4 – 10; 12; 13]
	<i>Завдання 10.</i> Вирішення задач з оцінювання економічної безпеки. Вибір управлінських рішень щодо ефективної економічної безпеки	2	–
Разом годин за змістовими модулями		20	

5.1. Приклади типових практичних завдань за темами

Змістовий модуль 1

Ризик у системі фінансово-економічної безпеки підприємств

Тема 2. Організація управління ризик-менеджментом у системі фінансово-економічної безпеки підприємства

Завдання 1. Визначити та побудувати організаційну структуру служби ризик-менеджменту на підприємстві. Визначити основні повноваження структурних підрозділів.

Завдання 2. На прикладі підприємства визначити основні ризики, які можуть виникнути у процесі діяльності за кожним структурним підрозділом підприємства (відділу та служби).

Тема 3. Організація інформаційно-аналітичної роботи служби ризик-менеджменту як складової системи фінансово-економічної безпеки підприємства

Завдання 1. Провести аналіз діяльності підприємства та визначити ймовірність настання несприятливих подій за допомогою різних методик оцінювання.

Завдання 2. Визначити основні причини ризику в діяльності підприємств, установ, організацій.

Змістовий модуль 2 Організація управління ризиками

Тема 7. Страхування бізнесу як напрям зменшення ризиків діяльності підприємства.

Завдання 1. Проаналізувати договір страхування. Визначити особливості майнового та особистого страхування. Права та обов'язки сторін згідно з договором страхування.

Завдання 2. На прикладі ситуаційної задачі необхідно розрахувати НЕТТО та БРУТТО ставку за договором страхування. Приклад ситуаційної задачі для розрахунку *CIF, CAF, FOB, FAS*.

Тема 9. Управління персоналом у системі ризик-менеджменту підприємства

Завдання 1. Виокремити основні кваліфікаційні вимоги до персоналу служби з ризик-менеджменту. Скласти посадові обов'язки керівного складу підприємства з точки зору ризик-менеджменту. Запропонувати критерії відбору персоналу (ризик-менеджерів).

Завдання 2. Визначити основні принципи мотивації персоналу підрозділу, для підвищення ефективності їх діяльності. Запропонувати заходи з підвищення кваліфікації персоналу. Аналіз сучасних тенденцій в області компетентностей спеціалістів ризик-менеджменту та спеціалістів із фінансово-економічної безпеки підприємств, установ, організацій.

6. Самостійна робота

Самостійна робота студента (СРС) – це форма організації навчального процесу, за якої заплановані завдання виконуються студентом самостійно під методичним керівництвом викладача.

Мета СРС – засвоєння в повному обсязі навчальної програми та формування у студентів загальних і професійних компетентностей, які відіграють суттєву роль у становленні майбутнього фахівця вищого рівня кваліфікації.

Навчальний час, відведений для самостійної роботи студентів денної форми навчання, визначається навчальним планом і становить 73 % (110 годин) від загального обсягу навчального часу на вивчення дисципліни (150 годин). У ході самостійної роботи студент має перетворитися

на активного учасника навчального процесу, навчитися свідомо ставитися до оволодіння теоретичними і практичними знаннями, вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, нести індивідуальну відповідальність за якість власної професійної підготовки. СРС містить: опрацювання лекційного матеріалу; опрацювання та вивчення рекомендованої літератури, основних термінів та понять за темами дисципліни; підготовку до практичних занять; поглиблене опрацювання окремих лекційних тем або питань; виконання індивідуальних завдань за вивченою темою; написання есе за заданою проблематикою; пошук (підбір) та огляд літературних джерел за заданою проблематикою дисципліни; аналітичний розгляд наукової публікації; контрольну перевірку студентами особистих знань за запитаннями для самодіагностики; підготовку до модульного контролю (колоквіуму); систематизацію вивченого матеріалу з метою підготовки до семестрового екзамену. Основні види самостійної роботи наведені в табл. 6.1.

Таблиця 6.1

Завдання для самостійної роботи студентів та форми її контролю

Назва теми	Зміст самостійної роботи студентів	Кількість годин	Форми контролю СРС	Література
1	2	3	4	5
Змістовий модуль 1				
Ризик у системі фінансово-економічної безпеки				
<i>Тема 1. Ризик у системі фінансово-економічної безпеки підприємства</i>	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, огляд теоретичного матеріалу з теми	11	Фронтальне опитування	Основна: [1 – 5]. Додаткова: [12]
<i>Тема 2. Організація управління ризик-менеджментом у системі фінансово-економічної безпеки підприємства</i>	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття. Виконання індивідуального завдання " <i>Методи оцінювання та аналізу ризиків у підприємстві</i> "	13	Захист індивідуального завдання, у формі презентації за темою	Основна: [1 – 5]. Додаткова: [9 – 12]

Продовження табл. 6.1

1	2	3	4	5
<i>Тема 3.</i> Організація інформаційно-аналітичної роботи служби ризик-менеджменту, як складової системи фінансово-економічної безпеки підприємства	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття	10	Опитування за темою	Основна: [1 – 5]. Додаткова: [9 – 12]
<i>Тема 4.</i> Організація системи ризик-менеджменту (за видами економічної діяльності)	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою; виконання індивідуального завдання "Класифікація видів ризику"	14	Захист індивідуального завдання, контрольна робота	Основна: [1 – 5]. Додаткова: [7; 9 – 12]
<i>Тема 5.</i> Управління ризиком як системи фінансово-економічної безпеки підприємства	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, виконання індивідуального завдання	12	Обговорення індивідуального завдання	Основна: [1 – 5]. Додаткова: [9 – 12]
Усього за змістовим модулем 1		60		
Змістовий модуль 2. Організація управління ризиками				
<i>Тема 6.</i> Загрози фінансово-економічної безпеки підприємств	Вивчення лекційного матеріалу; підготовка до опитування за темою на прикладі ситуаційної задачі	12	Опитування за темою на прикладі ситуаційної задачі	Основна: [1 – 5]. Додаткова: [9 – 12]
<i>Тема 7.</i> Страхування бізнесу, як напрям зменшення ризику діяльності підприємства	Вивчення лекційного матеріалу, виконання <i>індивідуального завдання</i> "Визначення основних видів страхування", підготовка до контрольної роботи	11	Контрольна робота за темою індивідуального завдання	Основна: [1 – 5]. Додаткова: [8 – 12]
<i>Тема 8.</i> Управління ризиками у страхуванні	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Виконання <i>індивідуального завдання</i> "Управління ризиками у страхуванні" у вигляді презентації	7	Захист презентації	Основна: [1 – 5]. Додаткова: [8 – 12]

1	2	3	4	5
Тема 9. Управління персоналом у системі ризик-менеджменту підприємства	Вивчення лекційного матеріалу, виконання індивідуального завдання "Корпоративна корупція і зловживання службовими повноваженнями. Підготовка до есе.	5	Захист та обговорення есе	Основна: [1 – 5]. Додаткова: [9 – 12]
Тема 10. Організація комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємства	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, виконання індивідуального завдання "Аналіз економічної безпеки підприємства"	5	Обговорення індивідуального завдання. Колоквіум	Основна: [1 – 5]. Додаткова: [9 – 12]
Усього за змістовим модулем 2		40		
Підготовка до екзамену		10		
Усього за модулем		110		

6.1. Контрольні запитання для самодіагностики

Тема 1. Ризик у системі фінансово-економічної безпеки підприємства

1. Дайте визначення поняттю "ризик"?
2. Категорії ризику на рівні підприємства.
3. Умови виникнення економічного ризику.
4. Які основні елементи ризику необхідно враховувати на практиці?
5. Об'єктивність, суб'єктивність та джерела ризику.
6. Перелічіть основні функції комплаєнс-контролю.
7. Перерахувати види ризику.
8. Визначити основні функції економічного ризику.

Тема 2. Організація управління ризик-менеджментом у системі фінансово-економічною безпеки підприємства

1. Перелічіть основні види організаційних структур.
2. У чому полягають особливості робочих та дорадчих органів із питань забезпечення ризик-менеджменту установи, організації.

3. Повноваження структурних підрозділів підприємства з ризик менеджменту.
4. Основні принципи діяльності служби ризик-менеджменту.
5. Методи протидії загрозам та ризикам.

Тема 3. Організація інформаційно-аналітичної роботи служби ризик-менеджменту як складової системи фінансової-економічної безпеки підприємства

1. Перелічіть основні характеристики методу побудови дерева подій, події-наслідки, методу дерева відмов.
2. Які основні характеристики статистичного методу оцінювання ризиків?
3. У чому полягає сутність методу експертних оцінок?
4. Що містить комплексне оцінювання економічних ризиків?
5. Охарактеризувати основні стадії визначення політики попередження і системи безпеки, які послідовно реалізуються в ризикових ситуаціях.
6. У чому полягає сутність методу "Арка Расмусена"?
7. У чому полягає сутність матричного підходу до обліку ймовірності ризику?
8. Перелічіть ймовірні ризики для підприємства з боку основних підрозділів та служб.

Тема 4. Організація системи ризик-менеджменту (за видами економічної діяльності)

1. Які чинники сприяють появі підприємницького ризику?
2. Які чинники можуть впливати на збільшення рівня ризику?
3. Що належить до зовнішніх та внутрішніх факторів ризику?
4. З погляду можливості оцінки банківські ризики можна поділити на які категорії?
5. Наведіть класифікацію банківських ризиків.
6. Дайте характеристику основним методам оцінювання банківських ризиків.
7. Досягнення яких цілей дає комплекс дій з ризик-менеджменту?
8. У чому полягає сутність кредитного ризику?
9. Наведіть класифікацію чинників кредитних ризиків банківських установ.
10. У чому полягає сутність хеджування відсоткового ризику?
11. Що таке форвардні, ф'ючерсні контракти, опціони та свопи?

Тема 5. Управління ризиком як системи фінансово-економічної безпеки підприємства

1. Що таке управління ризиками?
2. Яка основна мета управління ризиками?
3. Назвіть основні способи усунення ризиків.
4. Сформулюйте основні завдання управління ризиком на підприємстві.
5. Дайте характеристику основним заходам зниження ризику.
6. Перелічіть стадії процесу розроблення та реалізації ризикових рішень.
7. Виокремте етапи управління ризиком.
8. Надайте характеристику стратегії управління ризиком.
9. Перелічіть основні стратегічні напрямки оптимізації ризиків.

Тема 6. Загрози фінансово-економічної безпеки підприємств

1. Перелічіть основні чинники забезпечення фінансової стійкості підприємства.
2. Які розрізняють види фінансової стійкості підприємства?
3. Що розуміють під фінансовим станом підприємства?
4. Наведіть коротку характеристику основних показників, які використовуються в процесі оцінювання фінансово-господарської діяльності підприємства.
5. Перелічіть коефіцієнти, які можна використати для аналізу довгострокової платоспроможності підприємства.
6. Що показує співвідношення позикового і власного капіталу?
7. Перелічіть типи фінансової стійкості підприємства.
8. Які основні функції управління фінансово-економічною безпекою підприємства?

Тема 7. Страхування бізнесу як напрям зменшення ризику діяльності підприємства

1. Перелічіть основні терміни у страхуванні.
2. Наведіть класифікацію ризиків у страхуванні.
3. У чому полягає сутність стратегії управління ризиками у страхуванні?
4. Назвіть основну мету страхування ключових співробітників фірми.
5. Дайте визначення поняттю "франшиза".
6. Що таке франчайзинг?
7. Наведіть основні принципи договору страхування.

8. Перерахуйте основні права та обов'язки сторін за договором страхування.
9. Що таке страхова премія?
10. Перерахуйте основні особливості майнового страхування.
11. Основні поняття морського страхування.

Тема 8. Управління ризиками у страхуванні

1. Поняття "управління ризиком".
2. Наведіть систему методів управління страховими ризиками.
3. Назвіть особливості методу перестраховування.
4. Перелічіть основні заходи з управління ризиками у страхуванні.
5. Наведіть основні методи оцінювання ризику.
6. Що забезпечує система управління ризиком?

Тема 9. Управління персоналом у системі ризик-менеджменту підприємства

1. Перелічіть основні принципи підбору персоналу.
2. Які основні вимоги до кваліфікаційного рівня до претендента на посаду ризик-менеджера.
3. Визначте основні функції ризик-менеджера.
4. Що належить до основних посадових обов'язків персоналу підрозділу ризик-менеджменту?
5. Які основні принципи мотивації персоналу на підприємстві?

Тема 10. Організація комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємства

1. Дайте поняття економічної безпеки на підприємстві.
2. Перелічіть основні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.
3. Сформулюйте основну мету антикризового управління підприємством.
4. Назвіть основні заходи щодо мінімізації ризиків на підприємстві.
5. Визначте основні завдання системи економічної безпеки підприємства.
6. Охарактеризуйте основні етапи побудови системи економічної безпеки підприємства.

7. Індивідуально-консультативна робота

Індивідуально-консультативну роботу здійснюють за графіком індивідуально-консультативної роботи у формі індивідуальних занять, консультацій, перевірки виконання індивідуальних завдань, перевірки та захисту завдань, що винесені на поточний контроль, тощо.

Формами організації індивідуально-консультативної роботи є:

- а) за засвоєнням теоретичного матеріалу:
консультації: індивідуальні (запитання – відповідь), групові (розгляд типових прикладів – ситуацій);
- б) за засвоєнням практичного матеріалу:
консультації індивідуальні та групові;
- в) для комплексного оцінювання засвоєння програмного матеріалу:
індивідуальне здавання виконаних робіт.

8. Методи навчання

У процесі викладання навчальної дисципліни для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів передбачене застосування як активних, так і інтерактивних навчальних технологій, серед яких: лекції проблемного характеру, міні-лекції, робота в малих групах, семінари-дискусії, презентації, ознайомлювальні (початкові) ігри, банки візуального супроводу (табл. 8.1 і 8.2).

Таблиця 8.1

Розподіл форм та методів активізації процесу навчання за темами навчальної дисципліни

Тема	Практичне застосування навчальних технологій
1	2
<i>Тема 1.</i> Ризик у системі фінансово-економічної безпеки підприємства	Міні-лекція з питання "ризик у системі фінансово-економічної безпеки підприємства", семінар-дискусія "Чинники ризику у сучасних умовах господарювання"
<i>Тема 2.</i> Організація управління ризик-менеджментом у системі фінансово-економічної безпеки підприємства	Лекція з питання "Організація управління ризик-менеджментом у системі фінансово-економічної безпеки підприємства", фронтальне опитування, робота в малих групах, презентація результатів, банки візуального супроводу

1	2
<i>Тема 3.</i> Організація інформаційно-аналітичної роботи служби ризик-менеджменту як складової системи фінансово-економічної безпеки підприємства	Лекція проблемного характеру з питання "Організація інформаційно-аналітичної роботи служби ризик-менеджменту, як складової системи фінансово-економічної безпеки підприємства", робота в малих групах, презентація результатів, банки візуального супроводу
<i>Тема 4.</i> Організація системи ризик-менеджменту (за видами економічної діяльності)	Міні-лекція з питання "Організація системи ризик-менеджменту (за видами економічної діяльності)", робота в малих групах, презентація результатів
<i>Тема 5.</i> Управління ризиком як системи фінансово-економічної безпеки підприємства	Лекція проблемного характеру з питання "Управління ризиком як системи фінансово-економічної безпеки підприємства", робота в малих групах, презентація результатів, банки візуального супроводу
<i>Тема 6.</i> Загрози фінансово-економічної безпеки підприємств	Міні-лекція з питання "Загрози фінансово-економічної безпеки підприємств", робота в малих групах, презентація результатів, банки візуального супроводу
<i>Тема 7.</i> Страхування бізнесу як напрям зменшення ризику діяльності підприємства	Лекція проблемного характеру з питання "Страхування бізнесу як напрям зменшення ризику діяльності підприємства", робота в малих групах, презентація результатів, банки візуального супроводу
<i>Тема 8.</i> Управління ризиками у страхуванні	Міні-лекція з питання "Управління ризиками у страхуванні", робота в малих групах, презентація результатів, банки візуального супроводу
<i>Тема 9.</i> Управління персоналом у системі ризик-менеджменту підприємства	Лекція проблемного характеру з питання "Управління персоналом у системі ризик-менеджменту підприємства", робота в малих групах, презентація результатів, банки візуального супроводу
<i>Тема 10.</i> Організація комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємства	Міні-лекція з питання "Організація комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємства", робота в малих групах, презентація результатів, банки візуального супроводу

Основні відмінності активних та інтерактивних методів навчання від традиційних визначаються не тільки методикою і технікою викладання, але й високою ефективністю навчального процесу, який виявляється у: високій мотивації студентів; закріпленні теоретичних знань на практиці; підвищенні самосвідомості студентів; формуванні здатності приймати самостійні рішення; формуванні здатності до ухвалення колективних рішень; формуванні здатності до соціальної інтеграції.

Лекції проблемного характеру – один із найважливіших елементів проблемного навчання студентів. Вони передбачають поряд із розглядом основного лекційного матеріалу встановлення та розгляд кола проблемних питань дискусійного характеру, які недостатньо розроблені в науці й мають актуальне значення для теорії та практики.

Лекції проблемного характеру відрізняються поглибленою аргументацією матеріалу, що викладається. Вони сприяють формуванню у студентів самостійного творчого мислення, прищеплюють їм пізнавальні навички. Студенти стають учасниками наукового пошуку та вирішення проблемних ситуацій.

Семінари-дискусії передбачають обмін думками і поглядами учасників з приводу даної теми, а також розвивають мислення, допомагають формувати погляди та переконання, виробляють вміння формулювати думки й висловлювати їх.

Таблиця 8.2

Використання методик активізації процесу навчання

Тема навчальної дисципліни	Практичне застосування методик	Методики активізації процесу навчання
1	2	3
<i>Тема 1.</i> Ризик у системі фінансово-економічної безпеки підприємства	<i>Семінарське заняття.</i> Тема: "Ризик у системі фінансово-економічної безпеки підприємства"	Семінар-дискусія
<i>Тема 2.</i> Організація управління ризик-менеджментом у системі фінансово-економічної безпеки	<i>Завдання 2.</i> Побудова та аналіз організаційної структури служби ризик-менеджменту	Робота в малих групах, презентація результатів
<i>Тема 3.</i> Організація інформаційно-аналітичної роботи служби ризик-менеджменту як складової системи фінансово-економічної безпеки підприємства	<i>Завдання 3.</i> Аналіз доцільності використання того чи іншого методу оцінювання ймовірності виникнення ризику залежно від напрямів діяльності суб'єкта аналізу	Робота в малих групах, презентація результатів
<i>Тема 4.</i> Організація системи ризик-менеджменту (за видами економічної діяльності)	<i>Завдання 4.</i> Аналіз причин виникнення ризику на виробничому підприємстві, банківській установі	Робота в малих групах, презентація результатів

1	2	3
<i>Тема 5. Управління ризиком як системи фінансово-економічної безпеки підприємства</i>	<i>Завдання 5. Вибір оптимальних рішень щодо мінімізації ризиків на прикладі підприємств</i>	Робота в малих групах, презентація результатів
<i>Тема 6. Загрози фінансово-економічної безпеки підприємств</i>	<i>Завдання 6. Аналіз показників фінансової стійкості підприємства</i>	Робота в малих групах, презентація результатів, банки візуального супроводу
<i>Тема 7. Страхування бізнесу як напрям зменшення ризику діяльності підприємства</i>	<i>Завдання 7. Вирішення ситуаційних задач на прикладі страхового випадку</i>	Робота в малих групах, презентація результатів, банки візуального супроводу
<i>Тема 8. Управління ризиками у страхуванні</i>	<i>Завдання 8. Вирішення завдань з організації менеджменту ризиків</i>	Робота в малих групах, презентація результатів
<i>Тема 9. Управління персоналом у системі ризик-менеджменту підприємства</i>	<i>Завдання 9. Основи організації кадрової політики підприємства в системі фінансово-економічної безпеки</i>	Робота в малих групах, презентація результатів
<i>Тема 10. Організація комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємства</i>	<i>Завдання 10. Вирішення задач з оцінювання економічної безпеки. Вибір управлінських рішень щодо ефективної економічної безпеки</i>	Робота в малих групах, презентація результатів

Робота в малих групах дає змогу структурувати практично-семінарські заняття за формою і змістом, створює можливості для участі кожного студента в роботі за темою заняття, забезпечує формування особистісних якостей та досвіду соціального спілкування.

Презентації – виступи перед аудиторією, що використовуються для представлення певних досягнень, результатів роботи групи звіту про виконання індивідуальних завдань, проектних робіт.

Презентації можуть бути як індивідуальними, наприклад виступ одного слухача, так і колективними, тобто виступи двох та більше слухачів.

Банки візуального супроводу сприяють активізації процесу навчання за темами навчальної дисципліни за допомогою наочності.

9. Методи контролю

Система оцінювання сформованих компетентностей (див. табл. 2.1) у студентів урахує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні, семінарські, практичні заняття, а також виконання самостійної роботи. Оцінювання сформованих компетентностей у студентів здійснюється за накопичувальною 100-бальною системою. Відповідно до Тимчасового положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця, контрольні заходи містять:

поточний контроль, що здійснюється протягом семестру під час проведення лекційних, практичних, семінарських занять і оцінюється сумою набраних балів (максимальна сума – 60 балів; мінімальна сума, що дозволяє студенту скласти іспит, – 35 балів);

модульний контроль, що проводиться з урахуванням поточного контролю за відповідний змістовий модуль і має на меті *інтегроване* оцінювання результатів навчання студента після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни – змістового модуля;

підсумковий/семестровий контроль, що проводиться у формі семестрового екзамену, відповідно до графіка навчального процесу.

Поточний контроль із цієї навчальної дисципліни проводять в таких формах: активна робота на лекційних заняттях; активна участь у виконанні практичних завдань; захист індивідуального завдання; проведення письмової контрольної роботи; експрес-опитування.

Модульний контроль із цієї навчальної дисципліни проводиться у формі колоквиуму. **Колоквиум** – це форма перевірки й оцінювання знань студентів у системі освіти у вищих навчальних закладах. Проводиться як проміжний міні-екзамен з ініціативи викладача.

Підсумковий/семестровий контроль проводиться у формі семестрового екзамену. **Семестрові екзамени** – форма оцінювання підсумкового засвоєння студентами теоретичного та практичного матеріалу з окремої навчальної дисципліни, що проводиться як контрольний захід.

Порядок проведення поточного оцінювання знань студентів. Оцінювання знань студента під час семінарських і практичних занять та виконання індивідуальних завдань проводиться за накопичувальною 100-бальною системою за такими критеріями: розуміння, ступінь засвоєння

теорії та методології проблем, що розглядаються; ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни; ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються; вміння поєднувати теорію з практикою при розгляді практичних ситуацій, виконання індивідуальних завдань та завдань, винесених на розгляд в аудиторії; логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки.

Максимально можливий бал за конкретним завданням ставиться за умови відповідності індивідуального завдання студента або його усної відповіді всім зазначеним критеріям. Відсутність тієї або іншої складової знижує кількість балів. Під час оцінювання індивідуальних завдань увагу також приділяють якості, самостійності та своєчасності здачі виконаних завдань викладачу, згідно з графіком навчального процесу. Якщо якась із вимог не буде виконана, то бали будуть знижені.

Критерії оцінювання поза аудиторної самостійної роботи студентів. Загальними критеріями, за якими здійснюється оцінювання поза аудиторної самостійної роботи студентів, є: глибина і міцність знань, рівень мислення, вміння систематизувати знання за окремими темами, вміння робити обґрунтовані висновки, володіння категорійним апаратом, навички і прийоми виконання практичних завдань, вміння знаходити необхідну інформацію, здійснювати її систематизацію та оброблення, самореалізація на практичних та семінарських заняттях. Критеріями оцінювання есе є: здатність проводити критичне та незалежне оцінювання певних проблемних питань; вміння пояснювати альтернативні погляди та наявність власної точки зору, позиції на певне проблемне питання; якість і чіткість викладення міркувань; логіка, структуризація та обґрунтованість висновків щодо конкретної проблеми; самостійність виконання роботи; грамотність подачі матеріалу; використання методів порівняння.

Порядок підсумкового контролю з навчальної дисципліни. Підсумковий контроль знань та компетентностей студентів із навчальної дисципліни здійснюється на підставі проведення семестрового екзамену. Екзаменаційний білет охоплює програму дисципліни і передбачає визначення рівня знань та ступеня опанування студентами компетентностей (див. табл. 2.1). Кожен екзаменаційний білет складається із 4 практичних ситуацій, які передбачають вирішення типових професійних завдань фахівця на робочому місці та дозволяють діагностувати рівень теоретичної підготовки студента і рівень його компетентності з навчальної дисципліни.

Екзаменаційний білет містить два стереотипних, два діагностичних завдання, які оцінюються відповідно до Тимчасового положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця.

Студент **не може бути допущений** до складання екзамену, якщо кількість балів, одержаних за результатами перевірки успішності під час поточного та модульного контролю відповідно до змістового модуля впродовж семестру, в сумі не досягла 35 балів. Після екзаменаційної сесії декан факультету видає розпорядження про ліквідацію академічної заборгованості. У встановлений термін студент добирає залікові бали.

Студента слід **вважати атестованим**, якщо сума балів, одержаних за результатами підсумкової/семестрової перевірки успішності, дорівнює або перевищує 60. Мінімально можлива кількість балів за поточний і модульний контроль упродовж семестру – 35 та мінімально можлива кількість балів, набраних на екзамені, – 25.

Результат семестрового екзамену оцінюється в балах (максимальна кількість – 40 балів, мінімальна кількість, що зараховується, – 25 балів) і проставляється у відповідній графі екзаменаційної *"Відомості обліку успішності"*.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни розраховується з урахуванням балів, отриманих під час екзамену, та балів, отриманих під час поточного контролю за накопичувальною системою. Сумарний результат у балах за семестр складає: *"60 і більше балів – зараховано"*, *"59 і менше балів – не зараховано"* та заноситься у залікову *"Відомість обліку успішності"* навчальної дисципліни. У випадку отримання менше 60 балів студент обов'язково здає залік після закінчення екзаменаційної сесії у встановлений деканом факультету термін, але не пізніше двох тижнів після початку семестру. У випадку повторного отримання менше 60 балів декан факультету призначає комісію у складі трьох викладачів на чолі із завідувачем кафедри та визначає термін перескладання заліку.

Зразок екзаменаційного білета

Форма № Н-5.05

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
Освітній ступінь "магістр"
Спеціальність 8.18010014: "Управління фінансово-економічною безпекою"
Семестр I
Навчальна дисципліна "Ризик-менеджмент та страхування бізнесу"

Екзаменаційний білет 1

Завдання 1 (стереотипне). Сутність фінансово-економічної безпеки підприємства.

Вихідні дані

Показник	Сума	Кількість днів обігу	Усього
Грошові кошти	12 000		
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	23 000	21	
Запаси	50 000	30	
Усього			

Визначити ризик зниження ліквідності активів підприємства залежно від зміни дебіторської заборгованості на 35 днів та 56 днів. Зробити відповідні висновки.

Завдання 2. (стереотипне). Основні стадії процесу розроблення та реалізації ризикових рішень

Проаналізувати виконання плану забезпечення шахти лісними матеріалами (в натуральному вираженні) за місяць. Визначити загрози та запропонувати заходи з мінімізації ризиків підприємства.

Вихідні дані

Потреба (м ³)		Залишок на початок місяця (м ³)	Дата надходження	Надійшло (м ³)	Забезпеченість потреби у нормо-днях	Забезпечення місячної потреби
місячна	добова					
3200	95	950	–	–	–	–
–	–	–	09.03	300	–	–
–	–	–	19.03	900	–	–
–	–	–	31.03	850	–	–
3200	95	950	–	2050	–	–

Затверджено на засіданні кафедри економічного аналізу ХНЕУ ім. С. Кузнеця.

Протокол № ___ від "___" _____ 20___ р.

Зав. кафедри _____ Екзаменатор _____
(підпис) (підпис)

Підсумкові бали за екзамен складаються із суми балів за виконання всіх завдань, що округлені до цілого числа за правилами математики. Алгоритм вирішення кожного завдання включає окремі етапи, які відрізняються за складністю, трудомісткістю та значенням для розв'язання завдання.

Завдання 1 (10 балів):

9 балів – за кожне правильне визначення;

1 бал – охайність виконання завдання.

Завдання 2 (10 балів):

9 балів – за кожне правильне визначення;

1 бал – охайність виконання завдання.

Завдання 3 (10 балів):

5 балів – правильність розрахунків;

2 бали – за правильну логіку вирішення завдання

3 бали – за обґрунтовані висновки та пропозиції.

Завдання 4 (10 балів):

5 балів – правильність розрахунків;

2 бали – за правильну логіку вирішення завдання

3 бали – за обґрунтовані висновки та пропозиції.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Система оцінювання рівня сформованості професійних компетентностей студентів денної форми навчання наведена в табл. 10.1.

Таблиця 10.1

Система оцінювання рівня сформованості професійних компетентностей

Професійні компетентності	Навчальний тиждень	Години	Форми навчання	Рівень сформованості компетентностей				
				Форми контролю	Макс бал			
1	2	3	4	5	6			
Змістовий модуль 1. Ризик в ринковій економіці					100			
Здатність до організації та здійснення аналітичної роботи в установах	1	Ауд.	2	Лекція	Тема 1. Ризик у системі фінансово-економічної безпеки підприємства	Фронтальне опитування	1	
			2	Практичне заняття	Класифікація ризику. Види ризику	Опитування за темою	4,5	
	3	СРС	4	Підготовка до занять	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичних занять	Пошук причин виникнення ризику		
			2	Ауд.	Лекція	Тема 2. Організація управління ризик-менеджментом в системі фінансово-економічної безпеки підприємства	Фронтальне опитування	1
					4	Підготовка до занять	Вивчення лекційного матеріалу. Класифікація ризику. Види ризику. Причини виникнення ризику	Захист презентації

1	2	3	4	5	6		
Здатність до аналізу виникнення ризику Здатність організувати та здійснювати аналіз тт. Управління ризиком у банківських установах	5	Ауд.	2	Лекція	Тема 3. Організація інформаційно-аналітичної роботи служби ризик-менеджменту як складової системи фінансово-економічної безпеки підприємства	Фронтальне опитування	1
			2	Практичне заняття	Вибір методу оцінювання ймовірності настання несприятливих подій. Кількісне та якісне оцінювання ризику	Вирішення задач з вибору методів оцінювання ризику. Опитування за темою 2	1,5
		СРС	5	Підготовка до занять	Вивчення питань: інформаційно-аналітичної роботи служби ризик-менеджменту	Ситуаційна задача зі збору необхідної інформації щодо ризику діяльності підприємства	–
	7	Ауд.	2	Лекція	Тема 4. Організація системи ризик-менеджменту (за видами економічної діяльності)	Фронтальне опитування	1
			2	Практичне заняття	Особливості причин виникнення ризику на підприємствах залежно від економічної діяльності	Розв'язання задач з аналізу ризику. Поточна контрольна робота	4,5
		СРС	5	Підготовка до занять	Аналіз показників діяльності підприємств і установ залежно від виду діяльності	Виявлення розбіжностей у різного роду показниках стійкого розвитку. Підготовка до контрольної роботи	–
	9	Ауд.	2	Лекція	Тема 5. Управління ризиком, як системи фінансово-економічної безпеки підприємства	Фронтальне опитування	1
			2	Практичне заняття	Аналіз способів управління ризиком. Вибір оптимальних рішень в умовах ризику	Розв'язання задач з вибору оптимального розв'язання в умовах ризику	7,5
		СРС	4	Підготовка до занять	Вивчення методів вибору рішень в умовах ризику за допомогою дерева рішень	Підготовка до доповіді	–

Продовження табл. 10.1

1	2	3	4		5	6	
Вміння аналізувати стан фінансово-економічного розвитку підприємства	11	Ауд.	2	Лекція	Тема 6. Загрози фінансово-економічної безпеки підприємств	Фронтальне опитування	1
			2	Практичне заняття	Аналіз фінансової стійкості підприємства	Опитування за темою у вигляді ситуаційної задачі	4,5
		СРС	4	Підготовка до занять	Пошук основних загроз із боку внутрішнього середовища	Підготовка до опитування, вивчення основних показників фінансової стійкості підприємства	–
Здатність здійснювати коефіцієнтний та експрес-аналіз фінансово-економічної безпеки підприємства	13	Ауд.		Лекція	Тема 7. Страхування бізнесу як напрям зменшення ризику діяльності підприємства	Фронтальне опитування	1
			2	Практичне заняття	Розрахунок страхового збитку, страхового відшкодування	Вирішення ситуаційної задачі на прикладі страхового випадку. Контрольна робота	4,5
		СРС	5	Підготовка до занять	Визначення основних видів страхування бізнес ризиків	Підготовка до контрольної роботи	–
	15	Ауд.	2	Лекція	Тема 8. Управління ризиками у страхуванні	Фронтальне опитування	1
			2	Практичне заняття	Вирішення завдань з організації менеджменту ризиків	Обговорення питань щодо можливих інструментів управління ризиками. Захист презентації	3,5
		СРС	5	Підготовка до занять	Пошук та впровадження заходів із управління ризиками у страхуванні	Пошук основних заходів із управління ризиком на підприємстві	–
	17	Ауд.	2	Лекція	Тема 9. Управління персоналом в системі ризик-менеджменту підприємства	Фронтальне опитування	1
			2	Практичне заняття	Призначення, завдання, основи організації діяльності та управління кадровим забезпеченням підприємства	Систематизація внутрішнього контролю	7,5

Закінчення табл. 10.1

1	2		3	4		5	6
		СРС	4	Підготовка до занять	Корпоративна корупція і зловживання службовими повноваженнями. Підготовка до есе	Розроблення функцій та обов'язків служб відповідальних за економічну безпеку підприємства. Підготовка до презентації	–
			19	Ауд.	2	Лекція	Тема 10. Організація комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємства
	2	Практичне заняття			Розрахунок оцінювання економічної безпеки підприємства. Розрахунок ефективності заходів з антикризового управління	Розв'язання задач з оцінки економічної безпеки та розрахунок ефективності заходів. Колоквіум	7,5
		СРС	4	Підготовка до занять	Розподіл функцій з організації забезпечення економічної безпеки	–	–
Усього годин			150	Загальна максимальна кількість балів із дисципліни		100	
із них							
<i>аудиторні</i>			40	26,7	<i>поточний контроль</i>		60,0
<i>самостійна робота</i>			110	73,3	<i>екзамен</i>		40,0

Розподіл балів за темами навчання наведено в табл. 10.2.

Таблиця 10.2

Розподіл балів за темами навчання

Поточне тестування та самостійна робота										Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2					40	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10		
5,5	5,5	2,5	5,5	8,5	5,5	5,5	4,5	8,5	8,5		
					Колоквіум						
					8,5						
Доповідь, презентація					Доповідь, презентація						
14,0					13,0						
Опитування					Опитування						
8,0					5,5						
Поточна КР					Поточна КР						
5,5					5,5						

Примітка. T1, T2, T3 – теми змістовних модулів.

Розподіл балів за тижнями

Теми змістового модуля			Лекції	Практичні	Доповіді, презентації	Опитування	Поточні КР	Колоквіум	Усього
ЗМ 1	Тема 1	1 тиждень	1,0	1,5	–	3,0	–	–	5,5
	Тема 2	3 тиждень	1,0	1,5	3,0	–	–	–	5,5
	Тема 3	5 тиждень	1,0	1,5	–	–	–	–	2,5
	Тема 4	7 тиждень	1,0	1,5	–	–	3,0	–	5,5
	Тема 5	9 тиждень	1,0	1,5	–	–	–	6,0	8,5
				5,0	7,5	3,0	3,0	3,0	6,0
ЗМ 2	Тема 6	11 тиждень	1,0	1,5	–	3,0	–	–	5,5
	Тема 7	13 тиждень	1,0	1,5	–	–	3,0	–	5,5
	Тема 8	15 тиждень	1,0	1,5	2,0	–	–	–	4,5
	Тема 9	16 тиждень	1,0	1,5	6,0	–	–	–	8,5
	Тема 10	17 тиждень	1,0	1,5	–	–	–	6,0	8,5
				5,0	7,5	8,0	3,0	3,0	6,0
Усього			10	15	11	16	16	12	60,0

Підсумкову оцінку з навчальної дисципліни визначають відповідно до Тимчасового положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця (табл. 10.4).

Таблиця 10.4

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D	задовільно	
60 – 63	E		
35 – 59	FX	незадовільно	не зараховано
1 – 34	F		

Оцінки за цією шкалою заносять до відомостей обліку успішності, індивідуального навчального плану студента та іншої академічної документації.

11. Рекомендована література

11.1. Основна

1. Вітлінський В. В. Економічний ризик і методи його вимірювання : підручник / В. В. Вітлінський, С. І. Наконечний, О. Д. Шарапов. – Київ : ІЗМН, 1996. – 336 с.
2. Івченко І. Ю. Економічний ризик : навч. посіб. / І. Ю. Івченко. – Київ : ЦНЛ, 2004. – 304 с.
3. Камінський А. Б. Економічний ризик та методи його вимірювання. / А. Б. Камінський. – Київ : Козаки, 2002. – 102 с.
4. Лук'янова В. В. Економічний ризик : навч. посіб. / В. В. Лук'янова, Т. В. Головач. – Київ : Академвидав, 2007. – 464 с.
5. Машина Н. І. Економічний ризик та методи його вимірювання : навч. посіб. / Н. І. Машина. – Київ : ЦНЛ, 2003. – 188 с.

11.2. Додаткова

6. Заруба О. Д. Основи страхування : посібник / О. Д. Заруба. – Київ : Українсько-Фінський інститут менеджменту і бізнесу, 2000. – 180 с.
7. Про страхування (зі змінами та доповненнями) : Закон України № 2745-3 від 04.10.2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – № 45. – С. 1–29.
8. Устенко О. Л. Теория экономического риска : монография / О. Л. Устенко. – Киев : МАУП, 1997. – 164 с.
9. Черкасов В. В. Деловой риск в предпринимательской деятельности / В. В. Черкасов. – Киев : Либра, 1996. – 225 с.
10. Ястремський О. І. Основи теорії економічного ризику : навч. посіб. для студ. екон. спец. вищ. навч. закладів / О. І. Ястремський. – Київ : Артек, 1997. – 248 с.

11.3. Інформаційні ресурси

11. Про банки і банківську діяльність : Закон України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
12. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>.

Додатки

Додаток А

Таблиця А.1

Структура складових професійних компетентностей з навчальної дисципліни "Ризик-менеджмент та страхування бізнесу" за Національною рамкою кваліфікацій України

38

Складові компетентності, яка формується в рамках теми	Мінімальний досвід	Знання	Вміння	Комунікації	Автономність і відповідальність
1	2	3	4	5	6
Тема 1. Ризик у системі фінансово-економічної безпеки підприємства					
Визначати способи визначення ризику	Сутність поняття ризик-менеджмент, класифікація видів ризиків	Знання характеристик ризиків, причин їх виникнення та способів їх ймовірності настання несприятливих подій	Виявлення загроз для діяльності підприємства	Своєчасно реагувати на виникнення ризикових ситуацій	Відповідальність за точну ідентифікацію ризику на підприємстві; розроблення та реалізацію ризик-менеджменту
Тема 2. Організація управління ризик-менеджментом у системі фінансово-економічної безпеки підприємства					
Визначати та впроваджувати організаційні заходи щодо управління ризик-менеджментом	Основні етапи розроблення організаційного забезпечення, принципи роботи служби ризик-менеджменту	Знання принципів роботи служби з ризик-менеджменту	Вміння визначати оптимальну організаційну структуру служби ризик-менеджменту	Презентувати результати визначення оптимальної організаційної структури служби	Відповідальність за точність і коректність прийнятого рішення
Тема 3. Організація інформаційно-аналітичної роботи служби ризик-менеджменту як складової системи фінансово-економічної безпеки підприємства					
Визначати складові інформаційно-аналітичного забезпечення	Вибір методу оцінювання ймовірності настання несприятливих подій. Кількісне та якісне оцінювання ризику	Знання критеріїв оцінювання ймовірності настання ризикових подій та розміри ймовірного збитку	Вміння аналізувати вплив зовнішніх та внутрішніх чинників на діяльність підприємства та ймовірність настання ризику	Своєчасно виявляти слабкі місця у діяльності підприємства	Відповідальність за достовірність аналізу та запропонованих рекомендацій

1	2	3	4	5	6
Тема 4. Організація системи ризик-менеджменту (за видами економічної діяльності)					
Визначати особливості аналізу причин виникнення ризику залежно від виду економічної діяльності підприємства	Особливості причин виникнення ризику на підприємств залежно від економічної діяльності	Знання основних особливостей діяльності підприємств залежно від сфери економічної діяльності	Вміння аналізувати показники діяльності підприємства та виявлять слабкі місця	Своєчасно виявляти фінансово-економічні загрози та розробляти стратегію їх подолання	Відповідальність за достовірність та оперативність реагування на зміни в діяльності підприємств
Тема 5. Управління ризиком як системи фінансово-економічної безпеки підприємства					
Визначати оптимальні способи управління ризиком	Поняття управління ризиком, основні принципи управління	Знання принципів ознак ризику як системи фінансово-економічної безпеки підприємства, причин виникнення ризику	Визначення методів вибору рішень в умовах ризику за допомогою дерева рішень	Ефективно формувати комунікаційну стратегію щодо розроблення та реалізації принципів управління ризиком	Відповідальність за точність і коректність прийнятого рішення
Тема 6. Загрози фінансово-економічної безпеки підприємств					
Визначати основні загрози із боку внутрішнього та зовнішнього середовища	Поняття фінансово-економічної безпеки підприємства та роль ризику у системі	Знання методичних основ аналізу фінансової стійкості підприємства	Обґрунтовувати вибір стратегії боротьби із загрозами	Ефективно формувати комунікаційну стратегію щодо розроблення та реалізації рішень в умовах ризику	Відповідальність ефективності прийнятих стратегій щодо подолання ризику
Тема 7. Страхування бізнесу, як напрям зменшення ризику діяльності підприємства					
Визначати способи страхування ризику	Поняття у страхуванні, визначення основних видів страхування	Знання методів розрахунку страхових збитків та страхового відшкодування	Обґрунтувати вибір методу страхового відшкодування збитків	Ефективно формувати комунікаційні заходи щодо попередження виникнення ризикових подій	Приймати ефективні управлінські рішення щодо страхування ризику
Тема 8. Управління ризиком у страхуванні					
Здійснювати пошук та впровадження заходів із управління ризиками у страхуванні	Поняття управління у страхуванні, види страхового відшкодування	Знання основ управління ризиками, методів розрахунку страхового випадку	Вирішення завдань з організації менеджменту ризиків на підприємстві	Презентувати результати управління ризиком у страхуванні	Управління заходами з організації системи управління ризиками у страхуванні

1	2	3	4	5	6
Тема 9. Управління персоналом у системі ризик-менеджменту підприємства					
Здійснювати організацію системи кадрового забезпечення служби ризик-менеджменту	Поняття кадрової безпеки, зловживання службовим становищем	Знання основ організації діяльності та управління кадровим забезпеченням підприємства	Виявлення корпоративної корупції та ситуацій зловживання службовим становищем	Ефективно формувати заходи щодо кадрової безпеки діяльності підприємства	Відповідальність за корпоративну безпеку внутрішнього середовища підприємства
Тема 10. Організація комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємства					
Розподіл функцій з організації забезпечення економічної безпеки підприємства	Поняття економічної безпеки підприємства, організація та управління системи безпеки	Знання принципу розрахунку оцінювання економічної безпеки підприємства. Розрахунок ефективності заходів з антикризового управління	Вирішення завдань з організації та розподілу функцій у управління економічної безпеки підприємства	Ефективно розподіляти функції з організації забезпечення економічної безпеки підприємства	Відповідальність за ефективність розподілу функцій для забезпечення економічної безпеки

Зміст

Вступ.....	3
1. Опис навчальної дисципліни.....	4
2. Мета та завдання навчальної дисципліни.....	4
3. Програма навчальної дисципліни.....	7
4. Структура навчальної дисципліни.....	12
5. Теми практичних занять.....	14
5.1. Приклади типових практичних завдань за темами.....	16
6. Самостійна робота.....	17
6.1. Контрольні запитання для самодіагностики.....	20
7. Індивідуально-консультативна робота.....	24
8. Методи навчання.....	24
9. Методи контролю.....	28
10. Розподіл балів, які отримують студенти.....	32
11. Рекомендована література.....	37
11.1. Основна.....	37
11.2. Додаткова.....	37
11.3. Інформаційні ресурси.....	37
Додатки.....	38

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

**Робоча програма
навчальної дисципліни
"РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ
ТА СТРАХУВАННЯ БІЗНЕСУ"
для студентів спеціальності
8.18010014 "Управління
фінансово-економічною безпекою"
усіх форм навчання**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладач **Перепелюкова** Олена Василівна

Відповідальний за видання *І. П. Отенко*

Редактор *В. О. Бутенко*

Коректор *О. В. Анацька*

План 2016 р. Поз. № 7 ЕВ. Обсяг 42 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*